

УДК 32:34(477.8)"1918/1919

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.19>

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ДУМКА ПРО ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНЬСЬКОЮ НАЦІОНАЛЬНОЮ РАДОЮ І ЦЕНТРАЛЬНИМ ВІЙСЬКОВИМ КОМІТЕТОМ У ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНЬСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Мельник А.І.,
*кандидат юридичних наук,
докторант кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка,
адвокат
ORCID: 0000-0007-4977-3679
e-mail: melnyk0982@gmail.com*

Мельник А.І. Українська політико-правова думка про цивільно-військові відносини між Українською Національною Радою і Центральним Військовим Комітетом у період становлення Західноукраїнської Народної Республіки.

Стаття присвячена висвітленню в українській політико-правовій думці цивільно-військових відносин між Українською Національною Радою і Центральним Військовим Комітетом у період становлення ЗУНР. Наголошено, що в умовах повномасштабної війни, розв'язаної Росією проти України, ця проблематика має важливе наукове та практичне значення. Військовий фактор завжди був визначальним в українському державотворенні, а військові виступали базовим чинником, основною рушійною силою у відродженні власної держави. З огляду на це у статті розглядаються взаємини між українськими політичними провідниками і очільниками національних збройних формувань з метою виявлення як позитивних, так і негативних проявів у конкретно-історичних умовах становлення Західноукраїнської Народної Республіки.

Показано, що на етапі розпаду Австро-Угорської монархії керівники українських політичних партій розпочали підготовку до перебрання влади в краю і наголошено, що галицькі політики були прихильниками мирного шляху, тоді, як військові – революційного. Після оприлюднення 16 жовтня 1918 р. цісарем Карлом I маніфесту “До моїх вірних австрійських народів!”, український політичний провід скликав 19 жовтня 1918 р. у Львові з'їзд представників усіх українських земель Австро-Угорщини, який проголосив про утворення Західноукраїнської Народної Республіки. У той самий час поляки готувалися до силового утвердження влади, ігноруючи природне право українців Галичини на своє самовизначення та творення власної державності. Українські політики до останнього дня надіялись перебрати владу мирним шляхом і дочекатися вирішення цього питання на міжнародній арені.

Зазначено, що надмірна лояльність галицьких політиків до австрійського уряду змусила військових в ультимативній формі вимагати від керівництва УНРади згоди на збройне повстання. Керівник ЦВК Д. Вітовський переконав К. Левицького та інших парламентарів діяти на випередження, поки поляки не захопили Львів.

Досліджено, що діапазон суджень в українській політико-правовій думці з приводу подій Листопадового чину достатньо широкий: від ідеалізованої оцінки цивільно-військових відносин між членами УНРади і керівниками ЦВК - до жорсткої критики взаємин між ними.

Ключові слова: українська політико-правова думка, Українська Національна Рада, Центральний Військовий Комітет, Листопадовий Чин, Західноукраїнська Народна Республіка, цивільно-військові відносини.

Melnyk A.I. Ukrainian political and legal thought on civil-military relations between the Ukrainian National Council and the Central Military Committee during the period of the formation of the Western Ukrainian People's Republic.

The article is devoted to the coverage in Ukrainian political and legal thought of civil-military relations between the Ukrainian National Council and the Central Military Committee during the period of the formation of the Western Ukrainian People's Republic. It is emphasized that in the conditions of a full-scale war unleashed by Russia against Ukraine, this issue has important scientific and practical significance. The military factor has always been decisive in Ukrainian statehood, and the military acted as a basic factor, the main driving force in the revival of its own state. In view of this, the article examines the relationship between Ukrainian political leaders and leaders of national armed formations in order to identify both positive and negative manifestations in the specific historical conditions of the formation of the Western Ukrainian People's Republic.

It is shown that at the stage of the collapse of the Austro-Hungarian monarchy, the leaders of Ukrainian political parties began preparations for the transfer of power in the region and it is emphasized that Galician politicians were supporters of a peaceful path, while the military - a revolutionary one. After the publication of the manifesto "To my faithful Austrian peoples!" by Emperor Charles I on October 16, 1918, the Ukrainian political leadership convened a congress of representatives of all Ukrainian lands of Austria-Hungary on October 19, 1918 in Lviv, which proclaimed the formation of the Western Ukrainian People's Republic. At the same time, the Poles were preparing to establish power by force, ignoring the natural right of the Ukrainians of Galicia to their self-determination and the creation of their own statehood. Ukrainian politicians until the last day hoped to seize power peacefully and wait for the resolution of this issue in the international arena.

It is noted that the excessive loyalty of Galician politicians to the Austrian government forced the military to demand in an ultimatum form from the leadership of the UNRada consent to an armed uprising. The head of the Central Election Commission D. Vitovsky convinced K. Levytsky and other parliamentarians to act in advance, until the Poles captured Lviv.

It is studied that the range of judgments in Ukrainian political and legal thought regarding the events of the November Rite is quite wide: from an idealized assessment of civil-military relations between members of the UNRada and the leaders of the Central Election Commission to harsh criticism of the relationship between them.

Key words: Ukrainian political and legal thought, Ukrainian National Council, Central Military Committee, November Order, Western Ukrainian People's Republic, civil-military relations.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни, розв'язаної Росією проти України, дослідження феномену цивільно-військових відносин в період становлення ЗУНР, особливості яких пов'язані зі специфікою українського життя, перемогами та поразками народу, боротьбою за незалежність, має важливе наукове та практичне значення. Адже їх якість, як слушно зазначає В. Білошицький, об'єктивно обумовлюється соціогенезисом, проявляється як явище культури, факт суспільної свідомості, складова українського менталітету, визначається як цілісний національно-культурний, соціально-політичний, історичний процес зі своїми етапами самобутнього розвитку [1, с. 84].

Військовий фактор, слушно зазначає М. Кравчук, завжди був визначальним в українському державотворенні, а військові виступали базовим чинником, основною рушійною силою у відродженні власної держави [2, с. 215]. З огляду на це важливо дослідити (через призму історичного минулого) особливості цивільно-військових відносин між українськими політичними провідниками і очільниками національних збройних формувань для виявлення як позитивних, так і негативних проявів у конкретно-історичних умовах становлення Західноукраїнської Народної Республіки.

Стан розробки проблеми. Історіографія налічує чималу кількість офіційних документів, наукових, публіцистичних праць та мемуарів знакових представників української політико-правової думки, які висвітлюють збройну боротьбу українців Галичини за державну незалежність. Даній проблематиці присвячені наукові доробки багатьох українських учених, серед них: І. Бойко, Д. Дорошенко, Т. Гунчак, М. Гуцуляк, О. Кузьма, М. Лозинський, Н. Полонська-Василенко, О. Субтельний, О. Удовиченко, Л. Шанковський, В. Верига, О. Вівчаренко, В. Гордієнко, О. Карпенко, М. Кобилицький, М. Кравчук, М. Кугутяк, В. Кульчицький, М. Литвин, С. Макарчук,

К. Науменко, Б. Тищик та ін. У цілому загальний історіографічний огляд показав, що проблема цивільно-військових відносин між українськими політичними провідниками і очільниками національних військових формувань ЗУНР не була об'єктом самостійного дослідження і не отримала системного відображення в українській політико-правовій думці. Автори спрямовували свою увагу на власне військовий, а не загально-соціальний аспект історії.

Метою статті є аналіз висвітлення в українській політико-правовій думці цивільно-військових відносин у Західноукраїнській Народній Республіці та узагальнення їх впливу на процеси державотворення і захист краю від військової агресії.

Вклад основного матеріалу. У період розпаду Австро-Угорської монархії, коли “годинник Австро-Угорщини зупинився” [3, с. 82], керівники українських політичних партій розпочали підготовку до взяття влади в Галичині. Осмислюючи формування і розвиток національно-державницьких ідей на цьому історичному етапі, українська політико-правова думка зафіксувала різні погляди на реалізацію цього стратегічного завдання: політики були прихильниками мирного шляху, тоді, як військові - революційного [4, с.143-144].

З аналізу видно, що політики не були готові до рішучих дій, вони визнавали лише законні методи боротьби. Після оприлюднення 16 жовтня 1918 р. цісарем Карлом I маніфесту “До моїх вірних австрійських народів!”, який фактично вимагав від українців зречтися національно-державної єдності, залишитися у залежності від центрального уряду і в межах зруйнованої війною держави, український політичний провід скликав 19 жовтня 1918 р. у Львові з'їзд представників усіх українських земель Австро-Угорщини, в якому взяли участь послы обох палат австрійського парламенту, галицького і буковинського сеймів, українські галицькі єпископи та представники українських політичних партій. З'їзд оголосив про утворення Західноукраїнської Народної Республіки [5, с. 24] та уконституював УНРаду з обов'язковим правом виконати від імені українського народу Австро-Угорської монархії його право на самовизначення та вживати всі заходи представницького, законодавчого й адміністративного характеру [6].

У той самий час поляки готувалися до силового утвердження влади під керівництвом Генерального штабу Війська Польського, очолюваного кадровим генералом Т. Розвадовським. Вони сформували спеціальну польську армію в Галичині під командуванням генерала В. Сікорського і призначили військового коменданта Львова А. Камінського, незважаючи на природне право українців на своє самовизначення та творення власної державності у Галичині [7, с. 165]. 28 жовтня 1918 р. у Кракові було сформовано Польську Ліквідаційну Комісію, яка оголосила про перебрання влади в краю від австрійської адміністрації [8, с. 169–170]. Ігноруючи утворення Української Народної Ради, поляки ухвалили рішення провести передислокацію з Королівства польських військ до Галичини [9]. Захопити владу у Галичині (згідно з наказом Т. Розвадовського до генерала Лямезана) поляки планували на 1 листопада 1918 р. У разі опору передбачалось негайне роззброєння українського війська, а за саботаж - розстріли [5, с. 37].

Українська Національна Рада визнала протизаконними рішення Польської Ліквідаційної Комісії і прийняла ухвалу їх не виконувати та чинити їм опір [10, с. 29]. Однак усупереч здоровому глузду українські політики, виховані в дусі вірності монархії, і далі сподівалися вирішувати долю краю лише з дозволу органів влади [18]. Підтверджує це, зокрема, візит 31 жовтня 1918 р. Костя Левицького, Івана Кивелюка, Олександра Стефановича, Сидора Голубовича, Льонгіна Цегельського та Степана Барана до намісника Відня в Галичині генерал-полковника Карла фон Гуйна, які прагнули отримати “даровану”, “законну” свободу [11, с. 27]. Не випадково Л. Цегельський, як член Української Національної Ради, виступав проти силових методів перебрання влади, аргументуючи це тим, що 1 листопада повинен був приїхати легат від австрійського уряду з офіційним актом про передачу влади УНР [12, с. 129]. Тож тодішній український політичний провід сподівався отримати владу у свої руки і дочекатися мирного вирішення питання на міжнародній арені [13].

Однак неквапливість політиків, їх надмірна лояльність до австрійського уряду змушувала військових підштовхувати членів УНРади до перебрання влади силою зброї. Крапку над “і” поставила безрезультатність двогодинних перемовин представників УНРади з Карлом фон Гуйном, який відмовився передати владу українцям, мотивуючи своє рішення тим, що в цій справі він не має ніякого приказу – ані від цісаря, ані від центрального правительства і тому вважає своїм обов'язком вставати на становищі австрійського намісника [12, с. 131]. Попри великі сумніви членів Української Національної Ради щодо позитивного результату перевороту [5, с. 39] Д. Вітовський, який розробив план збройного повстання, попереджав членів Національної Ради і Військового

комітету, що “легат або приїде, або ні, а тим часом поляки захоплять Львів. Нам у жодному разі не можна відкладати” [15, с. 43]. Таким чином він переконав К. Левицького, інших парламентарів “виконати акт перевороту заняття міста Львова зі всіма державними установами...” [12, с. 131].

У відповідь на посягання поляків українські частини Львівського гарнізону австрійської армії та легіон Українських січових стрільців під командуванням Д. Вітовського, в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р., діючи на випередження, заволоділи урядовими установами, взяли під контроль вокзал, пошту, магістрат та ін. Вранці над міською ратушею замайорів синьо-жовтий прапор, а відозви УНРади, розклеєні на стінах будинків, повідомляли про народження Української держави на українських етнічних землях колишньої Австро-Угорщини [16, с. 35]. Того ж дня австрійський військовий комісар Пфепфер передав владу українському військовому керівництву [17, с. 114].

Діапазон суджень в українській політико-правовій думці щодо ключових ідей та постатей, які формували національну свідомість і боротьбу за державну незалежність, був достатньо широкий: від певною мірою ідеалізованої, далекої від складних історичних реалій 1918–1921 рр. оцінки діяльності знакових політиків і військових діячів – до критичної характеристики взаємин української політичної і військової еліти.

Першими окремими події Листопадового чину 1918 року висвітлили його безпосередні учасники. У працях яких, за словами О. Карпенка, вони зберегли живе дихання того часу і містять велику кількість різноманітного джерельного матеріалу, згодом втраченого. І хоча ці публікації, на думку дослідника, мають певні недоліки, бо являють собою напівспогади – напівдослідження, все ж їх значення важко переоцінити, оскільки йдеться про праці відомих політичних діячів, які були в центрі подій і здійснювали керівництво ними [18]. Серед них спогади - М. Заклинського, М. Голубця, О. Степанів, С. Шухевича, М. Угриня-Безгрішного, М. Галушинського й ін. Ця проблематика відображена також у працях Д. Паліїва, О. Кузьми, К. Левицького, О. Думіна, С. Ріпецького, Л. Шанковського, В. Кучабського, О. Назарука, М. Дольницького, Н. Гірянця, О. Станіміра та ін.

Більшість авторів відзначала велику державотворчу діяльність військово-політичного керівництва ЗУНР, які в часи боротьби за українську державність, попри різні погляди на методивзяття влади досягли високого рівня національної солідарності [19, с. 183], що дало змогу проголосити Західноукраїнську Народну Республіку. Так, член Української національної ради, активний діяч ЗУНР Михайло Лозинський у книзі “Галичина в рр. 1918-1920» загалом високо оцінив діяльність таких політичних органів, як Українська парламентарна репрезентація та Українська національна рада, які підготували політичний ґрунт до листопадових подій 1918 р. Водночас парламентарій підкреслював, що вирішальну роль у здійсненні Листопадового чину відіграли військові діячі, і критикував членів як Української парламентарної репрезентації, так і Української національної ради, котрі орієнтувалися на австрійський уряд замість того, щоб діяти більш рішуче [18].

З ним був солідарний М. Дольницький, який вважав, що “Листопадовий Зрив – це у першу чергу, вислід революційного виступу військових частин” [22, с. 49]. На його переконання, Українську справу врятував Центральний Військовий Комітет, який наполегливо готував повстання і переконав політичне керівництво негайно діяти у Львові та регіонах [21, с. 53]. Як справедливо відзначав М. Заклинський, “роззброєння Австрії, підготоване в останньому дні в найбільшій поспіхом і виконане малими силами – вдалося – як знаємо - зразково. Львів перейшов у наші руки вперше з 1349 р.” [20, с. 69]. Такої ж думки дотримувався О. Думін, який писав, що “Центральний Військовий Комітет, зокрема сотник Вітовський, спротивились дальшому вичікуванню і зажадали негайного виступу, не оглядаючись на те, що вирішить “Відень”. Вітовський ручив за успіх задуманої акції, але тільки під умовою, що вона буде проведена негайно, таки в найближчих годинах... Не оглядаючись уже ні на що, сотник Вітовський дав наказ виступити” [22 с. 32–33].

Події Листопадового Чину в цілому позитивно оцінюють сучасні українські вчені і водночас аргументовано доповнюють їх. Зокрема, Литвин М. та Науменко К. вважають, що успіх збройного повстання значною мірою був результатом кропіткої організаційної роботи членів Військового Комітету – у складі поручника І. Рудницького, четарів О. Каравана, Л. Огоновського, хорунжих І. Ватрана, М. Бараника, студента В. Полянського. Згодом до них приєдналися поручник Т. Мартинець, поручник Герасимович. 12 жовтня до комітету увійшли делегати від Українських Січових Стрільців: четар доктор В. Старосольський, сотник доктор Н. Гіряняк і підхорунжий Дмитро Паліїв [23, с. 52].

Дослідниця О. Медвідь наголошує, що особисто Дмитром Палієвим була проведена нелегка військово-організаційна робота, яка у житті українського народу започаткувала початок нової революції. Саме Д. Паліїв, зазначає О. Медвідь, як організаційний референт Військового комітету підготував

розгорнутий стратегічний план організації взяття влади по цілій Східній Галичині який передбачав передусім, на приєднанні для справи революції українських військових частин, що стояли постоем у Львові, а далі на зорганізуванні українського населення Львова, себто робітників, міщан, залізничників, поштовців, приватних урядовців, студентів для допомоги військові” [24, с. 23-24].

На цьому наголошував також Михайло Гуцуляк, який зазначав, що “віддаючи справедливість і правду історії, мушу тут ствердити, як наочний свідок вечора 31 жовтня 1918 р., що фактичним конструктором-архітектором Листопадового Чину був ніхто інший, як Дмитро Паліїв. Я смію ствердити, що якби не він, то хто знає чи Листопадовий Чин був би відбувся, а якщо так, то чи був би вдався” [25, с. 198].

Отже, українська політико-правова думка зафіксувала розходження в поглядах політичної та військової еліти на роль Української Національної Ради і Центрального Військового Комітету в переддень і в ході повстання. Так, К. Левицький, який у відсутність Голови Парламентарної репрезентації, Голови Української Національної Ради Є. Петрушевича, здійснював безпосереднє керівництво Радою, переоцінив роль Ради напередодні і в момент повстання, недооцінюючи водночас роль Центрального військового комітету в переддень і в ході повстання [18]. А один з послів УНР В. Охримович відверто стверджував, що “ані президія, ані велика більшість членів Української Національної Ради не бажали собі такого перевороту, був він свідомим і наміреним почином Військового Комітету” [26, с. 70].

Критично оцінював діяльність українського політичного проводу і Д. Паліїв, який вважав Листопадовий чин великим, але тимчасовим політичним успіхом галичан і підкреслював, що революція відбулася запізно. На його думку, причиною було те, що “офіційна політика нації спочивала в руках людей австрійської орієнтації” [27, с. 27], які орієнтувалися на Відень і затягували з повстанням.

Інший активний учасник національно-визвольних змагань В. Кучабський у монографії “Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923 роках”, зазначав, що “легке захоплення Львова підрозділом української таємної спілки чисельністю приблизно 1 500 членів розцінювалося як успіх, що частково здивував самих заколотників, оскільки вони розраховували швидше на невдачу” [28, с. 98]. Підставою для невтішного висновку було те, що “українці жодним чином не виявилися готовими ні до того, що безпосередньо після перевороту повинна розпочати свою діяльність у країні єдина військова організація з єдиним командуванням, ні до того, що терміново повинна була розпочатися всеохоплююча, попередньо детально спланована, військова операція в самому Львові та на річці Сян, аби обов’язково зірвати очікуване польське повстання у Львові та запобігти військовому наступу на річці Сян війні з Польщею за Східну Галичину” [28, с. 98.].

Висновки. З такою категоричністю суджень важко погодитися. Та все ж, на підставі наукових досліджень сучасних українських учених А. Байла, М. Галушака, О. Дедика, С. Костя, М. Кравчука, М. Литвина, О. Медвідь, К. Науменка, О. Сухого, Я. Тинченка, А. Трембецького та ін., в яких опосередковано йдеться про цивільно-військові відносини між Українською Національною Радою і Центральним Військовим Комітетом, доходимо висновку, що військова політика ЗУНР була недостатньо скоординованою і послідовною. У цьому крилася, попри внутрішню слабкість національного руху, збройну агресію з боку Польщі, Румунії, Угорщини і непрості зовнішньо-політичні фактори, одна із причин падіння новоутвореної української держави в Галичині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білошицький В.І. Цивільно-військові відносини в Україні. Історичні витоки та сучасність. *Держава і право*. Випуск 75, 2017. С. 83-92. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001066666>.
2. Кравчук М.В. Військова політика в державотворенні України 1917- 1921 рр. (історико-правове дослідження). Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2018 р.]. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 45-50. <http://dSPACE.tneu.edu.ua/handle/316497/25463>
3. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: історія / кер. автор. кол. й відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 628 с.
4. Галушак М. Погляди на збройну боротьбу у військово-політичній думці ЗУНР (листопад 1918 Р. – липень 1919 р) *Українознавство. Історичні студії*. 4(65), 2017. С. 142-151. URI: <https://orcid.org/0000-0002-6255-8101>.

5. Лозинський М. Галичина в роки 1918–1920. Львів, 1922. 228 с.
6. Діло, 1918. 20 жовтня.
7. Wrzosek M. Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918-1921. Warszawa, 1992. 318 s.
8. Литвин М. Український та польський істеблїшмент у період “Великої війни” і національно-демократичних революцій (1914-1918 рр.). *Історіографічні дослідження в Україні: Зб. наук. пр.* Вип. 13, Ч. 1, 2003. С. 155-174.
9. Діло, 1918. 30 жовтня.
10. Кузьма О. Листопадові дні. Львів, 2003. 443 с.
11. Кравчук М. Армії в державотворенні Західноукраїнської Народної Республіки: організаційно-правові засади. *Актуальні проблеми правознавства. Збірник наукових праць ЮФ ТНЕУ.* Тернопіль, 2017. Випуск 3. С. 25-30. URI: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/25463>.
12. Левицький К. Великий зрив (До історії української державности від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів: Червона калина, 1931. С. 113–114.
13. Расевич В. Історична археологія ЗУНР Листопадовий чин, здвиг чи переворот? 31 жовтня 2018 26931 https://zaxid.net/statti_tag50974.
14. Макух Іван. На народній службі. Дітройт: Видання вільної української громади Америки, 1958. 627с.
15. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні зв’язані з Першим листопада 1918 р. Львів, 2003. 336 с.
16. Калакура О. Польсько-українська конфронтація в умовах утворення ЗУНР та її злуки з УНР (1918-1919). *Науковий часопис Національного Педагогічного Університету ім. М.П. Драгоманова: До 170-річного ювілею. Серія 6: Історичні науки.* Київ: НПУ. Вип. 3, 2006. С. 131-144.
17. Луцький М.І. Право і система законодавства Західно-української Народної Республіки: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 288 с.
18. Карпенко О.Ю., Волосянко Л.Р. Листопадовий зрив. (1918): Історіографія. https://chtyvo.org.ua/authors/Volosianko_Lidiia/Lystopadovy_i_zryv_1918_istoriohrafia. PDF.
19. Зайцев О. Екзильний уряд ЗУНР і українські політичні організації Галичини (1919–1923). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Вип. 6. Львів, 2000. С. 188–194.
20. Заклинський М. Дмитро Вітовський. Громадський діяч, стрілецький ідеолог, вождь Листопадового зриву, секретар військових справ ЗОУНР. Нью-Йорк: Червона Калина, 1967. 209 с.
21. Дольницький М. Військова підготовка Листопадового Зриву та її здійснення. Українська Галицька армія: матеріали до історії: Т. 1. Вінніпег, 1958. С. 49–59
22. Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919. Львів: Червона Калина, 1933. Нью-Йорк: Око, 1966. 179 с.
23. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Українські січові стрільці. Київ: Знання, 1992. 48 с.
24. Медвідь О.В. Військово-політична діяльність Дмитра Палієва: дис.... канд. іст. наук. Дрогобич, 2003.192 с.
25. Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на Західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. К.: Либідь, 1993. 403 с.
26. Макарчук С.А. Українська республіка галичан: [нариси про ЗУНР]. Львів: Світ, 1997. 190 с.
27. Паліїв Д. УСС на розстайній дорозі. Спомини з-перед 20 літ. Календар “Батьківщина” на 1937 рік. Львів, 1936. С. 40–42.
28. Кучабський В. Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923 роках. Львів, 2015. 448 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 06.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 05.03.2026

© Мельник А.І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0